

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Ректор

Національного університету

«Одеська юридична академія»,

професор Олег ТОДОЩАК

«30»

2026 р.

ВИСНОВОК

Національного університету «Одеська юридична академія»
про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації

Щербакова Юрія Сергійовича на тему «Правовий режим земель
енергетики та спеціальних зон енергетичних об'єктів», поданої на здобуття
ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю
081 «Право», затвердженої Вченою радою Національного університету
«Одеська юридична академія» 09 листопада 2022 року (протокол № 2) та
уточненої Вченою радою Національного університету «Одеська юридична
академія» 14 березня 2025 року (протокол № 7))

ВИТЯГ

з протоколу засідання фахового семінару кафедри земельного, екологічного та
енергетичного права Національного університету «Одеська юридична
академія» від 27 березня 2026 року (протокол № 7)

ПРИСУТНІ:

завідувач кафедри земельного, екологічного та енергетичного права НУ «ОЮА»,
д.ю.н., проф. Харитонova Т.Є. (науковий керівник); д.ю.н., проф. Григор'єва
Х.А.; к.ю.н., доц. Платонова Є.О.; к.ю.н., доц. Заверюха М. М.; к.ю.н., доц.
Канівець Л.А.; к.ю.н., доц. Караханян К.М.; к.ю.н., доц. Чумаченко І.Є.; здобувач
Щербаков Ю.С.; ст. лаб. Кифоренко Л.А.

З присутніх 2 доктори юридичних наук, 5 кандидатів юридичних наук, з
яких 7 — фахівці за профілем поданої на розгляд дисертації.

ПОРЯДОК ДЕННИЙ:

Обговорення дисертаційного дослідження здобувача Щербакова Юрія Сергійовича на тему «Правовий режим земель енергетики та спеціальних зон енергетичних об'єктів», поданого на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» щодо рекомендації до публічного захисту дисертації у разовій спеціалізованій вченій раді.

СЛУХАЛИ:

Доповідь Ю. С. Щербакова про результати проведеного ним дисертаційного дослідження. Обговорення дисертації.

Виступ Ю. С. Щербакова:

Обґрунтовуючи вибір теми дослідження, здобувач зазначає, що незважаючи на існування норм загального земельного законодавства та положень спеціального Закону України «Про землі енергетики та правовий режим спеціальних зон енергетичних об'єктів», які створили міцну основу для нормативного регулювання земельних відносин в енергетиці, наразі сформувалася гостра науково-практична потреба в дослідженні проблем використання та охорони таких земель. Протягом останніх років правовий режим земель енергетики, а також правовий режим спеціальних зон енергетичних об'єктів опинилися під інтенсивним впливом багатьох деформуючих факторів, серед яких основними слід виокремити воєнний, кліматичний та євроінтеграційний, синергетична дія яких створила унікальні умови для трансформації вказаних правових режимів.

По-перше, воєнний фактор полягає в загостренні потреб щодо гарантування енергетичної безпеки держави і населення в умовах кількарічного ведення воєнних дій. Наразі енергетика перебуває серед тих галузей, які найбільше страждають від руйнувань, що вимагає організації ремонтних та відновлюваних робіт, усунення наслідків, запобігання аваріям тощо. Такий мілітарний фактор викликав появу цілої низки тимчасових правових механізмів, які мають на меті спростити доступ до енергетичних об'єктів.

По-друге, кліматичний фактор втілюється у необхідності здійснення невпинного енергетичного переходу, тобто перебудови енергетичної системи на

безвуглецевих засадах. Збільшення кількості об'єктів відновлюваної генерації, яке передбачається відповідно до енергетичного переходу, означає зростання потреб у землях для їх розміщення, до чого діюче законодавство не повною мірою готове.

По-третє, євроінтеграційний вектор політичного руху України вимагає поступової, але неухильної адаптації вітчизняного законодавства до законодавства ЄС, зокрема у сферах енергетики та землекористування. У зв'язку з цим правовий режим земель енергетики та спеціальних зон енергетичних об'єктів вимагає оновлення з урахуванням ідей та положень сучасного європейського законодавства.

Одночасний вплив воєнного, кліматичного та євроінтеграційного факторів настільки деформували правовий режим земель енергетики та спеціальних зон енергетичних об'єктів, що стає очевидною необхідність у науково-теоретичному осмисленні процесів, які відбуваються, а також у формуванні пропозицій щодо удосконалення нормотворчості у цій сфері.

Теоретичною основою дослідження є наукові праці вітчизняних правознавців у галузі земельного, екологічного, енергетичного, аграрного, господарського, міжнародного, адміністративного права, зокрема В. І. Андрейцева, Г. І. Балюк, Я. С. Бенедик, С. Д. Білоцького, О. Г. Бондаря, М. В. Ващишин, О. А. Вівчаренка, О. В. Гафурової, А. П. Гетьмана, В. С. Грачука, Х. А. Григор'євої, М. А. Дейнеги, Г. Д. Джумагельдієвої, І. Я. Дивоняк, В. М. Єрмоленка, М. М. Заверюхи, Л. А. Канівець, І. І. Каракаша, К. М. Караханян, О. Б. Кишко-Єрлі, Р. С. Кіріна, Н. Р. Кобецької, В. В. Костицького, М. В. Красної, Ю. А. Красної, М. М. Кузьміної, О. І. Кулика, П. Ф. Кулинич, Т. В. Курман, Т. В. Лісової, Н. Р. Малишевої, Д. В. Молдаванова, В. В. Носіка, С. А. Оболенської, А. В. Пастух, Є. О. Платонової, Е. Ю. Рибнікової, Ю. М. Рудь, О. М. Савельєвої, В. І. Семчика, В. Д. Сидор, В. М. Станіславського, Д. В. Федчишина, М. В. Чіпко, І. Є. Чумаченко, Т. Є. Харитонової, Ю. С. Шемшученка, М. В. Шульги та інших. У роботах указаних та інших учених було висвітлено окремі правові питання, необхідні для розкриття особливостей становлення та

...ників та землекористувачів, раціонального використання та охорони
...використання таких земель), пріоритету

розвитку правового режиму земель енергетики та спеціальних зон енергетичних об'єктів.

Дисертаційне дослідження виконано відповідно до: а) теми науково-дослідної роботи кафедри «Стратегія сталого розвитку екологічних, земельних та аграрних правовідносин в умовах цифровізації» на 2021-2025 роки як складової плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Правове та соціальне життя України у людиноцентристському вимірі в цифрову еру» (державний реєстраційний номер 0122U000266); б) теми науково-дослідної роботи кафедри «Сталий розвиток України у воєнний та поствоєнний період: земельні, екологічні, енергетичні, природоресурсні та аграрні правовідносини в контексті діджиталізації» на 2026-2030 роки як складової плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Соціально-політична стабільність в період воєнних та поствоєнних трансформацій: правові, економічні, гуманітарні, інноваційно-технічні можливості в цифрову еру» (державний реєстраційний номер 0126U000107).

Мета роботи полягає у розкритті особливостей правового режиму земель енергетики та спеціальних зон енергетичних об'єктів, а також формування обґрунтованих пропозицій щодо комплексного удосконалення його законодавчого забезпечення.

Відповідно до мети дослідження поставлені такі завдання:

- сформулювати поняття земель енергетики та визначити їх склад;
- охарактеризувати доктринальні засади становлення правового режиму земель енергетики та спеціальних зон енергетичних об'єктів;
- визначити особливості еволюції законодавства про землі енергетики та спеціальні зони енергетичних об'єктів;
- встановити специфіку надання земельних ділянок для потреб енергетики;
- розкрити особливості правового регулювання використання земель енергетики;
- висвітлити характерні риси правової охорони земель енергетики;

- розкрити теоретичні та практичні питання щодо встановлення земельних сервітутів для потреб енергетики;
- визначити поняття, види, правову природу спеціальних зон енергетичних об'єктів;
- виявити особливості використання земель у межах охоронних зон енергетичних об'єктів;
- висвітлити специфіку використання земель у межах санітарно-захисних зон енергетичних об'єктів.

Об'єкт дослідження складають суспільні відносини, що виникають у сфері використання та охорони земель енергетики та спеціальних зон енергетичних об'єктів.

Предмет дослідження – правовий режим земель енергетики та спеціальних зон енергетичних об'єктів.

Для якісного дослідження було обрано низку методів, що широко використовуються юридичною наукою та наукою земельного права. Серед загально-наукових методів застосовувалися, передусім, діалектичний, системно-структурний, формально-логічний, аксіологічний, методи моделювання та системного аналізу, а серед спеціально-юридичних методів – історико-правовий, порівняльно-правовий та формально-юридичний методи. Використання системно-структурного методу дало змогу визначити мету й завдання дослідження (Вступ), склад земель енергетики (підрозділ 1.1), особливості правового режиму структурних елементів земель енергетики та системні зв'язки між ними (підрозділи 1.1, 2.1-2.3). Аксіологічний метод дав змогу обґрунтувати значення збалансованого правового режиму земель енергетики для активізації енергетичного переходу (розділи 1, 2). Методом історико-правового аналізу досліджено еволюційні етапи становлення та розвитку законодавчого забезпечення правового режиму земель енергетики та спеціальних зон енергетичних об'єктів (підрозділ 1.3). Активно використовувався діалектичний метод, зокрема, при аналізі юридичних особливостей надання земель для енергетичних потреб, характерних правових ознак використання та охорони

земель енергетики та спеціальних зон енергетичних об'єктів (розділи 2, 3). За допомогою методу системного аналізу досліджено систему галузевих та інституційних принципів, якими регулюються земельні відносини у сфері енергетики (підрозділи 2.2, 2.3). Порівняльно-правовий метод було покладено в основу аналізу вітчизняного земельного законодавства, а також окремих іноземних нормативних актів (ЄС, Канади, США, інших країн) (розділи 2, 3). Метод моделювання використовувався під час пошуку оптимальних конструкцій для вдосконалення чинного земельного законодавства щодо правового режиму земель енергетики та спеціальних зон енергетичних об'єктів (розділ 2, 3). Завдяки формально-юридичному методу досліджено співвідношення правових норм, що забезпечують формування та функціонування правового режиму земель енергетики та спеціальних зон енергетичних об'єктів, а також проаналізовано практику їх застосування (розділи 1–3). Ефективність застосування цих та інших методів наукового дослідження забезпечувалася їх комплексним використанням.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що вперше в науці земельного права України проведено системний аналіз правового режиму земель енергетики та спеціальних зон енергетичних об'єктів на основі сучасного законодавства та з урахуванням новітніх науково-теоретичних здобутків у цій сфері.

Уперше:

- встановлено, що законодавче забезпечення правового режиму земель енергетики в Україні еволюціонувало протягом періоду незалежності у вигляді проходження чотирьох послідовних етапів, а саме: 1) етапу становлення (1990 – 2001), що характеризувався обмеженістю та консервативністю нормативно-правового регулювання, низьким рівнем екологізації; 2) етапу розвитку загально-правового регулювання (2001 – 2010), якому були притаманні: оформлення земель енергетичної системи як окремої складової категорії земель промислової, транспорту, зв'язку та іншого призначення; лібералізація відносин власності; особлива увага дотриманню правового режиму охоронних зон електричних мереж; 3) етапу розвитку спеціально-правового регулювання (2010

– 2017), що характеризувався розробкою спеціального закону; екологізацією правового режиму земель енергетики; нормативним оформленням енергетики як сфери суспільних потреб, що можуть вимагати викупу та примусового відчуження земельних ділянок; 4) етапу трансформації (2018 – донині), основними ознаками якого є внесення до законодавства безсистемних змін, продиктованих потребами усунення практичних проблем; ефект «подвійного» правового режиму; гальмування нормальної еволюції правового режиму земель за відсутності концептуального оновлення та комплексної адаптації законодавства до новітніх умов;

- встановлено, що законодавче забезпечення використання земель енергетики в умовах воєнного стану ускладнене роздвоєнням правового режиму таких земель на «звичайний» (представлений нормами постійної дії) та «воєнний» (представлений тимчасовими механізмами, які покликані спростити фізичний та юридичний доступ до земельних ділянок, підвищити енергетичну безпеку та полегшити енергетичний перехід);

- запропоновано такі інституційні принципи правового регулювання земельних відносин в енергетиці: а) урахування технічних, організаційних, інституційних та інших особливостей функціонування енергетичної системи під час законодавчого забезпечення використання та охорони земель енергетики; б) пріоритет використання земель енергетики для потреб, що забезпечують енергетичний перехід на засадах сталого розвитку; в) пріоритет реалізації проєктів, що передбачають багатоцільове використання земель;

- встановлено, що сучасними правовими ознаками використання земель енергетики є такі: а) законодавча лояльність до суб'єктів використання земель енергетики (відсутність певних спеціальних вимог до власників та користувачів земельних ділянок); б) нормування та спеціальні технічні вимоги до площі, розмірів, конфігурації земельних ділянок, які залежать від енергетичних об'єктів, що на таких ділянках розташовані; в) організаційно-правові та інші спрощення, зумовлені потребами забезпечення енергетичної безпеки воєнного стану, звужують реалізацію принципів гарантування прав на землю

землевласників та землекористувачів, раціонального використання та охорони земель (особливо у частині цільового використання таких земель), пріоритету вимог екологічної безпеки, комплексності заходів, спрямованих на забезпечення дотримання технологічних режимів виробництва і передачі електричної і теплової енергії та безаварійного функціонування і розвитку енергетичної галузі;

- запропоновано структурувати заходи правової охорони земель енергетики у вигляді чотирьох рівнів: 1) *компенсаторний рівень* є факультативним, полягає у проведенні заходів, які покликані усунути негативні наслідки, спричинені попереднім землекористуванням; 2) *базовий рівень* полягає у веденні землекористування таким чином, щоб не шкодити земельним ресурсам, не понижувати їх показники якості та кількості порівняно із стартовими значеннями; 3) *сталий рівень* полягає не тільки в утриманні від порушень, але заключається й в активних діях щодо раціонального використання земельної ділянки; 4) *прогресивний рівень* представляє собою поєднання раціонального використання земельної ділянки із додатковими природоохоронними заходами, які здійснюються за бажанням землевласника або землекористувача;

- виявлено активізацію застосування законодавцем утилітарного методологічного підходу, який полягає у цілеспрямованому спрощенні відносин або формального регулювання, що переслідує мету вирішення практичних завдань, на прикладі земельного сервітуту: застосування утилітарного підходу, з одного боку, деформує класичну юридичну конструкцію земельного сервітуту, а з іншого боку – робить її гнучкішою, адаптує її до сучасних потреб і умов функціонування енергетичної галузі;

- аргументовано, що застосування утилітарного підходу призводить до відходу від традиційних теоретичних канонів та формування гібридного різновиду земельних сервітутів, які поєднують ознаки і предіальних (речових), і особистих сервітутів, водночас створюючи новий вид відносин: а) такі сервітути встановлюються на користь енергетичних підприємств; б) для будівництва, розміщення, ремонту лінійних об'єктів енергетичної інфраструктури; в) гібридні сервітути нормами закону прив'язані до майна – до тих лінійних об'єктів

енергетичної інфраструктури, які послужили причиною встановлення сервітутів.

Удосконалено:

- визначення земель енергетики, які представляють собою землі у складі категорії земель спеціального призначення (категорія земель промисловості, транспорту, електронних комунікацій, енергетики, оборони тощо), що надаються для задоволення потреб функціонування та поступального розвитку енергетичної галузі, а також забезпечення енергетичної безпеки держави, зокрема вони включають землі для будівництва та експлуатації енергетичних об'єктів;
- пропозицію про передбачення у програмних документах післявоєнного відновлення територій зон стратегічного прискореного розвитку альтернативної енергетики, а також забезпечення у таких зонах прогресивної моделі відносин надання земель державної та комунальної власності, за якої для реалізації енергетичного проєкту доцільним є відчуження земельної ділянки на конкурентних засадах;
- характеристику принципів правового регулювання земельних відносин в енергетиці у частині виділення їхніх суттєвих вад, зокрема: а) методологічної помилки (наявність конфлікту між інституційним принципом поєднання інтересів забезпечення енергетичної безпеки держави та захисту навколишнього природного середовища (ст. 3 Закону України «Про землі енергетики та правовий режим спеціальних зон енергетичних об'єктів») та міжгалузевим принципом екологічної безпеки (ст. 3 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища»)); б) законодавчої суперечності (інституційний принцип визнання пріоритету потреб суспільної необхідності на землі енергетики над потребами приватної власності на землю інших осіб суперечить вимогам спеціального Закону України «Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності», адже наявність потреб енергетики – це не автоматична суспільна необхідність);

- розуміння юридичної природи спеціальних зон енергетичних об'єктів у частині доведення того, що поширення спеціальної зони енергетичного об'єкту на земельну ділянку означає деформацію правового режиму такої ділянки, зокрема це проявляється в одночасній появі набору обмежень для власників та користувачів такої ділянки, а також обтяжень їхніх прав за рахунок появи деяких прав у третіх осіб – підприємств, що експлуатують цей енергетичний об'єкт;
- співвідношення правового режиму сервітуту та охоронних зон енергетичних об'єктів у частині доведення, що оскільки охоронні зони енергетичних об'єктів є досить потужним юридичним засобом, який поєднує обмеження та обтяження, дозволяючи енергетичним підприємствам повноцінно здійснювати необхідну діяльність, використовуючи при цьому чужі земельні ділянки, встановлення сервітуту на користь таких підприємств може знадобитися лише, якщо: а) необхідні енергетичному підприємству права на використання чужої земельної ділянки не охоплюються тими можливостями, які забезпечені земельними законодавством у рамках інституту охоронних зон енергетичних об'єктів; б) є потреба використання земельних ділянок або їх частин поза межами охоронних зон;
- положення про те, що екологізація правового режиму земель енергетики та спеціальних зон енергетичних об'єктів в Україні відбувалася протягом двох послідовних періодів: 1) перший (1990-2009) ґрунтувався переважно на утворенні охоронних зон для енергетичної інфраструктури та був спрямований на механічний захист енергетичних об'єктів; 2) другий (2010-донині) додав також зворотну правову охорону (довкілля та людей). Наступний третій екологізаційний період розвитку правового режиму, ймовірно, буде пов'язаний зі стрімким масштабуванням альтернативної енергетики та необхідністю вирішення тих екологічних проблем, які вона породжує.

Набули подальшого розвитку:

- теоретичні засади щодо формування юридичних підходів до розуміння поняття «земля», серед яких особливо виділяються: природоресурсний, екологічний, цивілістичний, містобудівний, господарський;

- аргументи щодо недоцільності виокремлення земель енергетики в самостійну категорію земель, а саме: а) загальні тенденції розвитку земельного законодавства, яке наразі демонструє поступове розмивання юридичних меж між категоріями земель; б) існування значного масиву енергетичних об'єктів (зокрема, лінійних), які не потребують обов'язкового розміщення на землях енергетики; в) поява енергетичних об'єктів нового покоління, які не потребують спеціального землекористування на можуть розміщуватися на дахах, плавучих платформах, стінах будівель тощо;

- ідеї про необхідність перегляду підстав звільнення від проведення земельних торгів під час продажу або передачі в користування земельних ділянок державної чи комунальної власності (ч. 2 ст. 134 ЗК України) у частині впровадження прогресивної складової земельно-енергетичних відносин, спровокованої розвитком альтернативної енергетики;

- положення про те, що правова охорона земель енергетики не представлена спеціальними законодавчими нормами та забезпечується вимогами загального земельного законодавства, ефективність якого знижена внаслідок сукупної дії таких основних факторів: а) активна євроінтеграційна перебудова системи права України, в якій галузь земельного права переживає етап чергової ідентифікації; б) декларативності значної частини норм; в) дерегуляції земельних відносин в умовах воєнного стану, що здійснюється у тому числі за рахунок положень еколого-правового спрямування.

Сформульовані в роботі висновки, пропозиції та рекомендації можуть бути використані:

- у науково-дослідницькій роботі – для подальшої розробки проблем правового режиму земель енергетики та спеціальних зон енергетичних об'єктів, при написанні наукових робіт із цієї проблематики;

- у нормотворчій діяльності – для вдосконалення чинного законодавства України, зокрема при внесенні змін та доповнень до Земельного кодексу України, законів України «Про землі енергетики та правовий режим спеціальних зон

енергетичних об'єктів», «Про альтернативні джерела енергії», «Про альтернативні види палива», «Про регулювання містобудівної діяльності» тощо;

- у правозастосовній діяльності – у роботі органів державної влади, органів місцевого самоврядування та судової влади для вдосконалення відносин використання земель енергетики та спеціальних зон енергетичних об'єктів;
- у навчальному процесі – при викладанні навчальних дисциплін «Земельне право», «Екологічне право», «Аграрне право», спецкурсів «Науково-практичні проблеми набуття та реалізації прав на землю», «Право альтернативної енергетики», «Проблеми застосування юридичної відповідальності за аграрні, земельні та екологічні правопорушення», а також при підготовці підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій із зазначених дисциплін.

Дисертація є самостійною науковою працею, результати якої одержані автором самостійно. Низка наукових публікацій виконана у співпраці з науковим керівником, професором Т. Є. Харитоновою. У науковій праці «Еволюція законодавства про використання та охорону земель енергетики» здобувачем особисто виявлено етапи становлення та розвитку законодавчого забезпечення правового режиму земель енергетики та спеціальних зон енергетичних об'єктів. У статті «Встановлення земельних сервітутів для потреб енергетики: науково-практичні правові проблеми» здобувачем встановлено появу нового виду сервітутів для потреб енергетики та розкрито його правові ознаки.

Дисертація обговорювалася на засіданнях кафедри земельного, екологічного та енергетичного права Національного університету «Одеська юридична академія». Основні положення дисертаційної роботи пройшли апробацію на двох міжнародних науково-практичних конференціях: Міжнародній науково-практичній конференції «Європейські орієнтири України: нові виміри у воєнний час» (м. Одеса, 16 травня 2025 р.) та ІХ Харківському Міжнародному юридичному форумі (м. Харків, 26 вересня 2025 р.).

Основні теоретичні та практичні висновки, положення і пропозиції дисертаційного дослідження викладені в 5 наукових працях, з них 3 наукові статті опубліковані у фахових виданнях із юридичних наук, перелік яких

затверджено МОН України, та 2 тези доповідей на науково-практичних конференціях.

Дисертація складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Повний обсяг дисертації становить 221 сторінку, у тому числі список використаних джерел на 33 сторінках (284 найменування).

За результатами доповіді Ю. С. Щербакову були поставлені питання.

К.ю.н., доц. Платонова Є. О.: При розгляді науково-практичних та законодавчих проблем визначення поняття і складу земель енергетики (підрозділ 1.1.) здобувач зазначає наявність у вітчизняній науковій літературі тверджень позитивного, поміркованого та негативного характеру щодо чинного категоріального поділу земель (стор. 28). Розвиток енергетичних відносин призводить до появи їх нових форм (біоенергетичний напрям, агровольтаїка тощо). У зв'язку з цим було би доречно почути думку здобувача щодо доцільності збереження встановленого земельним законодавством категоріального поділу земель з урахуванням потреб енергетичної безпеки країни та перспективних енергетичних відносин?

Відповідь Щербакова Ю. С.: На нашу думку, науково-теоретичні та пов'язані із ними практичні проблеми категоріального поділу земель спричинені застарілою методологією земельного законодавства, яке не повною мірою враховує трансформацію об'єктивних суспільних відносин, зокрема у сфері енергетики. Наразі енергетична система не повністю розміщена на тому земельному фонді, який віднесений до земель енергетики. Розвиток та поширення «зеленої» генерації створює ситуації, коли енергетичні об'єкти можуть розміщуватися на території інших категорій земель. Це відбувається унаслідок того, що за певних умов відпадає необхідність у безпосередньому спеціальному землекористуванні для організації виробництва енергії. З огляду на ці та інші форми трансформації суспільних відносин можна спостерігати розмивання категоріального поділу правових режимів земель, що є ознакою його

еволюційного відмирання. Ураховуючи потреби енергетичної безпеки країни в складних умовах воєнного стану, законодавець прискорює ці юридичні процеси, вносячи необхідні зміни до земельного законодавства.

К.ю.н., доц. Канівець Л.А.: У назві дисертаційної роботи, у назві її розділів, в основному змісті роботи використовуються терміни “правовий режим”, “основні складові правового режиму”, “правовий режим спеціальних зон об’єктів енергетики”, “правовий режим використання”. Виходячи з теми дисертаційного дослідження, чи зупинявся автор на питаннях щодо аналізу загального поняття “правовий режим”, “правовий режим земель енергетики”, визначивши його основні складові, так як законодавство ці терміни не містить, а науковці по-різному їх тлумачать?

Відповідь Щербакова Ю. С.: Правовий режим є однією з усталених земельно-правових категорій, які активно вживаються в законодавстві, доктрині та на практиці. Разом із тим, законодавець не дав чіткого визначення цього поняття, тим самим зробивши його предметом наукових дискусій. Найбільш узагальненою є позиція, за якої правовий режим земель розуміється як порядок правового регулювання земельних відносин, тобто порядок впливу на поведінку суб’єктів земельних правовідносин шляхом застосування різних правових засобів, передусім, за допомогою встановлення та закріплення норм права. Окрім теоретичного значення поняття «правовий режим земель» слід вказати і на його цілком практичне значення. Так, за його допомогою визначається порядок використання і охорони певної категорії земель, тобто встановлюються особливості змісту права власності відносно тієї чи іншої категорії землі, можливості використання відповідних прав на землю, особливості управління відносинами у сфері використання й охорони земель тощо. Використання цього поняття стосовно земельної ділянки дозволяє окреслити зміст конкретних прав та обов’язків осіб, що володіють та користуються ділянкою на законних підставах.

З огляду на це основними складовими правового режиму земель енергетики та правового режиму земель спеціальних зон енергетичних об'єктів можна вказати: цільове призначення, особливості реалізації прав, порядок використання таких земель, особливості охорони земель, специфіка захисту прав на землю тощо.

Після відповідей на запитання виступила науковий керівник – завідувачка кафедри земельного, екологічного та енергетичного права, д.ю.н., професор *Харитонова Тетяна Євгенівна*:

Дисертаційна робота Щербакова Ю. С. є комплексним науковим дослідженням правового режиму земель енергетики та спеціальних зон енергетичних об'єктів. Актуальність теми обумовлена, передусім, впровадженням ринку землі, пов'язаним з ним оновленням законодавства у зазначеній сфері, подальшою трансформацією земельних відносин. Усе це у сукупності, у світлі здійснюваних євроінтеграційних процесів і гармонізації національного законодавства із законодавством ЄС зумовлюють виняткову значимість і актуальність обраної теми дисертаційного дослідження. Така наукова робота є не лише актуальною, а й важливою для гарантування і захисту прав на землю, особливо в умовах воєнного часу і повоєнного відновлення.

Указані та інші правові проблеми не ставали предметом спеціалізованого дисертаційного дослідження, не вивчалися під обраним кутом зору. Саме тому актуальність дисертаційної роботи не викликає жодних сумнівів.

Всі результати дисертаційної роботи отримані Щербаковим Ю. С. особисто. Їх в повній мірі опубліковано у вітчизняних фахових наукових виданнях, здійснено належну апробацію на міжнародних науково-практичних конференціях.

У процесі підготовки дисертації Щербаков Ю. С. належно виконував індивідуальний план наукової роботи, сумлінно дотримувався порад та рекомендацій з метою покращення результатів дослідження. Дисертант

наполегливо та системно опрацьовував нормативний матеріал, емпіричні дані та доктринальні праці вітчизняних та зарубіжних науковців, матеріали судової практики.

Виконане Юрієм Сергійовичем Щербаковим дисертаційне дослідження на тему «Правовий режим земель енергетики та спеціальних зон енергетичних об'єктів» за спеціальністю 081 «Право» являє собою системне вирішення важливих для науки земельного права завдань. При цьому не менш важливими зроблені висновки є і для правозастосовної практики. У дисертаційній роботі сформульовано нові та вдосконалено існуючі правові конструкції, поняття та категорії, внесено науково обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення законодавства з питань використання та охорони земель у сфері енергетики.

Висновки та інші положення дисертаційної роботи спираються на Конституцію України, чинні закони та підзаконні нормативно-правові акти, міжнародні нормативно-правові акти, а також на розробки загальної теорії права, конституційного, земельного, екологічного, енергетичного, адміністративного та інших галузей права України. Сформульовані в дисертації Щербакова Ю. С. теоретичні положення, висновки та науково-прикладні пропозиції щодо системного вдосконалення правового режиму земель енергетики та спеціальних зон енергетичних об'єктів є добре аргументованими і можуть бути кваліфіковані як особистий внесок дисертанта у розвиток науки земельного права.

Щербаковим Юрієм Сергійовичем повністю виконано індивідуальний план наукової роботи та індивідуальний навчальний план. У процесі роботи з підготовки дисертації та виконання індивідуального плану наукової роботи Щербаков Ю. С. проявив себе як наполегливий та здібний аспірант, який на належному рівні та своєчасно виконував науково-дослідницькі завдання.

Резюмуючи результати дослідження та беручи до уваги зміст дисертаційної роботи, можна стверджувати, що проведене Юрієм Сергійовичем Щербаковим дисертаційне дослідження є завершеною кваліфікаційною науковою працею, яка виконана в логічній послідовності, широко охоплює і глибоко опрацьовує поставлені завдання. Це дає підстави для висновку про те, що дисертаційне

дослідження Щербакова Ю. С. на тему «Правовий режим земель енергетики та спеціальних зон енергетичних об'єктів», подане на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право, є самостійним науковим дослідженням, яке відповідає встановленим вимогам та може бути рекомендоване до захисту в разовій спеціалізованій вченій раді, а її автор може заслуговувати, на основі захисту, присудження ступеня доктора філософії.

В ОБГОВОРЕННІ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЇ ВЗЯЛИ УЧАСТЬ:

к.ю.н., доц. Чумаченко І. Є. зазначила:

Представлена робота Щербакова Ю. С., безумовно, є актуальною та своєчасною, оскільки наразі вкрай важливим є формування енергетичної безпеки держави, у тому числі шляхом удосконалення правового режиму земель енергетики. Обрана для наукового дослідження тематика розкриває цікаві своєчасні проблеми, а також окреслює перспективні напрями для подальших наукових пошуків.

У представленій роботі Щербакова Ю. С. встановлено, що законодавче забезпечення використання земель енергетики в умовах воєнного стану ускладнене роздвоєнням правового режиму таких земель на «звичайний» (представлений нормами постійної дії) та «воєнний» (представлений тимчасовими механізмами, які покликані спростити фізичний та юридичний доступ до земельних ділянок, підвищити енергетичну безпеку та полегшити енергетичний перехід). Зроблений висновок автора відображає глибокий аналіз еволюційного розвитку законодавства про правовий режим земель енергетики та спеціальних зон енергетичних об'єктів, а також вказує на опрацювання ним найбільш новітніх періодів формування законодавчого забезпечення, що надає додаткової науково-практичної цінності проведеному дослідженню.

Представлена дисертаційна робота Щербакова Ю. С. є самостійним дослідженням, яке складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Структура роботи побудована логічно, послідовно, вона відповідає поставленій меті та завданням дослідження. Дисертантом у повному обсязі розкрито основний зміст роботи. Зокрема,

обґрунтовано вибір теми дослідження, охарактеризовано науково-теоретичну базу дослідження, розкрито мету, завдання, об'єкт і предмет, методи дослідження, наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, а також наведено дані про їх апробацію та публікації. У дисертаційній роботі автор використовує значну кількість нормативно-правового матеріалу, вітчизняну та іноземну наукову літературу, матеріали судової практики.

Незважаючи на вагому кількість позитивних рис дисертації, вона – як і будь-яка творча робота – містить деякі дискусійні питання або зауваження. Так, по-перше, дослідження би виграло, якби автор більш повно розкрив проблему визначення термінів «енергетика» та «енергетична система» у вітчизняному законодавстві. По-друге, деяким науково-теоретичним висновкам автора не вистачило конкретних пропозицій щодо їх практичного впровадження з метою вдосконалення земельного законодавства.

Разом з тим, висловлені зауваження суттєво не впливають на високу позитивну оцінку дисертаційного дослідження Щербакова Ю. С., а лише додатково підкреслюють актуальність досліджуваних питань, тому, враховуючи всі позитивні моменти, робота може бути рекомендована до захисту.

К.ю.н., доц. Заверюха М. М. відмітила:

Ураховуючи актуальність питань енергетичного переходу в умовах глибокої кризи енергетичної безпеки, обрану тему дослідження Щербакова Ю. С. необхідно визнати особливо своєчасною. Підняті ним проблеми щодо використання та охорони земель енергетики в умовах розвитку «зеленої» генерації, постійного відновлення інфраструктури в результаті воєнних дій, зростаючої конкуренції між галузями за використання території тощо – усі ці та інші складні питання сучасного земельного, енергетичного та екологічного права майстерно поєднані в рамках вирішення конкретних наукових завдань та досягнення поставленої мети.

Слід погодитися із тим, що автору вдалося у повній мірі досягнути окреслені перед ним мету та завдання, адже дослідження має самостійний характер та є завершеною науковою роботою. Теоретичні та практичні здобутки

викладені у статтях, опублікованих у вітчизняних фахових виданнях, та апробовані на конференціях міжнародного рівня. Ураховуючи вищевикладене, можна зробити висновок про те, що дисертація Щербакова Ю. С. на тему «Правовий режим земель енергетики та спеціальних зон енергетичних об'єктів» відповідає спеціальності 081 «Право» та необхідним вимогам, тому може бути рекомендована до захисту.

К.ю.н., доц. Караханян К. М. відзначила наступне:

Дисертаційне дослідження Щербакова Ю. С. виконане на тему, яка охоплює одні з найбільш гострих проблем сучасної України: енергетичні, екологічні та природоресурсні. Постійні зміни до законодавства, що спостерігаються протягом останніх років, підтверджують актуальність та складність правовідносин у сфері використання та охорони земель енергетики. З огляду на той факт, що правовий режим земель енергетики не обирався окремим предметом дисертаційних досліджень протягом довгого часу, потреба в поглибленому вивченні цієї науково-практичної проблематики лише зростала.

Аналіз дисертації Щербакова Ю. С. дає підстави стверджувати про достатній ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень та висновків, що виносяться на захист, їх практичну значущість, а також про глибоке вивчення правовідносин з використання та охорони земель енергетики та спеціальних зон енергетичних об'єктів. Зокрема, серед численних цікавих пропозицій автора, винесених на захист, можна вказати, наприклад, виділення та обґрунтування інституційних принципів правового регулювання земельних відносин в енергетиці, серед яких: а) урахування технічних, організаційних, інституційних та інших особливостей функціонування енергетичної системи під час законодавчого забезпечення використання та охорони земель енергетики; б) пріоритет використання земель енергетики для потреб, що забезпечують енергетичний перехід на засадах сталого розвитку; в) пріоритет реалізації проєктів, що передбачають багатоцільове використання земель.

Окрім змістовного наповнення, слід відзначити також належний підхід до побудови роботи. Структура дисертації відповідає змісту наукового завдання.

Можна констатувати системність і цілісність викладення розділів дисертаційного дослідження, котрі відзначаються чіткою внутрішньою логікою та глибоким аналізом.

Належний ступінь обґрунтованості і достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій забезпечуються, по-перше, плідним використанням низки загальнонаукових і спеціальних методів пізнання; по-друге, рівнем узагальнення теоретичних висновків і поглядів, викладених у літературних джерелах, правових концепціях; по-третє, належною апробацією результатів дослідження і їх оприлюдненням, відповідно до встановлених вимог.

Однак деякі положення потребують уточнення або доопрацювання. Наприклад, автор висвітлює переважно особливості здійснення права власності як складову правового режиму земель енергетики та спеціальних зон енергетичних об'єктів, однак при цьому значно менше уваги приділяє особливостям реалізації прав користування такими земельними ділянками.

Проте такого роду зауваження не впливають на загальний позитивний висновок щодо дисертації Щербакова Ю.С., яка за своїм змістом є самостійною і повноцінною науковою працею, досить чітко структурована і свідчить про логічність та послідовність автора у процесі теоретичного пошуку. Дисертаційне дослідження виконано на належному науковому рівні, відповідає всім вимогам, що висуваються для такого роду робіт, тому може бути рекомендоване до захисту в разовій спеціалізованій вченій раді.

Підсумовуючи виступи, *д.ю.н., професор, професор кафедри земельного, екологічного та енергетичного права Григор'єва Х. А.* зазначила, що прогресуючі зміни клімату змушують людство консолідовано здійснювати системні заходи для того, щоб протистояти невідворотним негативним наслідкам для планети та умов життя на ній. Ключовою складовою таких заходів є цілеспрямований енергетичний перехід, який передбачає докорінну зміну енергетичної парадигми, тобто відносин виробництва та споживання енергії у такий спосіб, який має забезпечувати вуглецеву нейтральність. Реалізацію такого потужного кроку забезпечує масштабне запровадження альтернативної

енергетики, яке відбувається на різних рівнях та різними способами. Однак той розвиток, якого «зелена» енергетика має досягти, щоб виконати поставлені перед нею завдання, вимагає уже не просто реалізації енергетичних проєктів, які «зручно» втілити з огляду на сукупність технічних, географічних, організаційно-правових, технологічних та інших умов – політичні показники встановлені на такому високому рівні, що уже існує потреба у суттєвій зміні методологічних підходів до правового забезпечення таких процесів. Наразі недостатньо просто задекларувати потребу збільшити потужності альтернативної енергетики – необхідно знайти для неї території або, іншими словами, звільнити землі, які наразі використовуються для інших цілей. У зв'язку з цим практична актуальність обраної теми дисертаційного дослідження є дуже високою та надзвичайно перспективною.

Разом із тим аналіз дисертації продемонстрував, що Щербаков Ю. С. підійшов до формулювання своєї авторської концепції досить виважено, зберігаючи значний еколого-правовий ухил та залишаючись упевненим прибічником необхідності гарантування екологічної безпеки як вищого імперативу. Здобувач провів ґрунтовну підготовчу роботу, опрацював значний обсяг наукової літератури, частина якої висвітлює новітній іноземний досвід регулювання земельних правовідносин у сфері енергетики. Практичну вагу дисертаційному дослідженню надає опора на значну кількість матеріалів судової практики, яка була аналітично оброблена у розрізі вирішення наукових завдань. Робота є оригінальною та самостійною працею здобувача, тому враховуючи все вищезазначене, можна зробити висновок, що дисертаційне дослідження Щербакова Юрія Сергійовича на тему «Правовий режим земель енергетики та спеціальних зон енергетичних об'єктів» є самостійним, актуальним, структурованим науковим дослідженням, яке відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам, що висуваються для такого роду робіт, і може бути рекомендоване до захисту.

УХВАЛИЛИ:

Затвердити наступний висновок щодо дисертації Ю. С. Щербакова:

ВИСНОВОК

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення дисертації
Щербакова Ю. С. на тему «ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ЗЕМЕЛЬ ЕНЕРГЕТИКИ
ТА СПЕЦІАЛЬНИХ ЗОН ЕНЕРГЕТИЧНИХ ОБ'ЄКТІВ», поданої на
здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за
спеціальністю 081 «Право»

Робота виконана на кафедрі земельного, екологічного та енергетичного права Національного університету «Одеська юридична академія».

Тема дисертації затверджена Вченою радою Національного університету «Одеська юридична академія» 09 листопада 2022 року (протокол № 2) та уточнена Вченою радою Національного університету «Одеська юридична академія» 14 березня 2025 року (протокол № 7).

Науковий керівник – завідувачка кафедри земельного, екологічного та енергетичного права Національного університету «Одеська юридична академія», доктор юридичних наук, професор Харитонова Тетяна Євгенівна.

Актуальність теми дослідження. Незважаючи на існування норм загального земельного законодавства та положень спеціального Закону України «Про землі енергетики та правовий режим спеціальних зон енергетичних об'єктів», які створили міцну основу для нормативного регулювання земельних відносин в енергетиці, наразі сформувалася гостра науково-практична потреба в дослідженні проблем використання та охорони таких земель. Протягом останніх років правовий режим земель енергетики, а також правовий режим спеціальних зон енергетичних об'єктів опинилися під інтенсивним впливом багатьох деформуючих факторів, серед яких основними слід виокремити воєнний, кліматичний та євроінтеграційний, синергетична дія яких створила унікальні умови для трансформації вказаних правових режимів.

По-перше, воєнний фактор полягає в загостренні потреб щодо гарантування енергетичної безпеки держави і населення в умовах кількарічного ведення воєнних дій. Наразі енергетика перебуває серед тих галузей, які найбільше страждають від руйнувань, що вимагає організації ремонтних та відновлюваних

робіт, усунення наслідків, запобігання аваріям тощо. Такий мілітарний фактор викликав появу цілої низки тимчасових правових механізмів, які мають на меті спростити доступ до енергетичних об'єктів.

По-друге, кліматичний фактор втілюється у необхідності здійснення невідкладного енергетичного переходу, тобто перебудови енергетичної системи на безвуглецевих засадах. Збільшення кількості об'єктів відновлюваної генерації, яке передбачається відповідно до енергетичного переходу, означає зростання потреб у землях для їх розміщення, до чого діюче законодавство не повною мірою готове.

По-третє, євроінтеграційний вектор політичного руху України вимагає поступової, але неухильної адаптації вітчизняного законодавства до законодавства ЄС, зокрема у сферах енергетики та землекористування. У зв'язку з цим правовий режим земель енергетики та спеціальних зон енергетичних об'єктів вимагає оновлення з урахуванням ідей та положень сучасного європейського законодавства.

Одночасний вплив воєнного, кліматичного та євроінтеграційного факторів настільки деформували правовий режим земель енергетики та спеціальних зон енергетичних об'єктів, що стає очевидною необхідність у науково-теоретичному осмисленні процесів, які відбуваються, а також у формуванні пропозицій щодо удосконалення нормотворчості у цій сфері.

Теоретичною основою дослідження є наукові праці вітчизняних правознавців у галузі земельного, екологічного, енергетичного, аграрного, господарського, міжнародного, адміністративного права, зокрема В. І. Андрейцева, Г. І. Балюк, Я. С. Бенедик, С. Д. Білоцького, О. Г. Бондаря, М. В. Ващишин, О. А. Вівчаренка, О. В. Гафурової, А. П. Гетьмана, В. С. Грачука, Х. А. Григор'євої, М. А. Дейнеги, Г. Д. Джумагельдієвої, І. Я. Дивоняк, В. М. Єрмоленка, М. М. Заверюхи, Л. А. Канівець, І. І. Каракаша, К. М. Караханян, О. Б. Кишко-Єрлі, Р. С. Кіріна, Н. Р. Кобецької, В. В. Костицького, М. В. Красової, Ю. А. Красової, М. М. Кузьміної, О. І. Кулика, П. Ф. Кулинич, Т. В. Курман, Т. В. Лісової, Н. Р. Малишевої, Д. В. Молдаванова, В. В. Носіка, С. А. Оболенської, А. В. Пастух, Є. О. Платонової, Е. Ю. Рибнікової, Ю. М. Рудь,

О. М. Савельєвої, В. І. Семчика, В. Д. Сидор, В. М. Станіславського, Д. В. Федчишина, М. В. Чіпко, І. Є. Чумаченко, Т. Є. Харитонові, Ю. С. Шемшученка, М. В. Шульги та інших. У роботах указаних та інших учених було висвітлено окремі правові питання, необхідні для розкриття особливостей становлення та розвитку правового режиму земель енергетики та спеціальних зон енергетичних об'єктів.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до: а) теми науково-дослідної роботи кафедри «Стратегія сталого розвитку екологічних, земельних та аграрних правовідносин в умовах цифровізації» на 2021-2025 роки як складової плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Правове та соціальне життя України у людиноцентристському вимірі в цифрову еру» (державний реєстраційний номер 0122U000266); б) теми науково-дослідної роботи кафедри «Сталий розвиток України у воєнний та поствоєнний період: земельні, екологічні, енергетичні, природоресурсні та аграрні правовідносини в контексті діджиталізації» на 2026-2030 роки як складової плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Соціально-політична стабільність в період воєнних та поствоєнних трансформацій: правові, економічні, гуманітарні, інноваційно-технічні можливості в цифрову еру» (державний реєстраційний номер 0126U000107).

Мета і завдання дослідження. *Мета роботи* полягає у розкритті особливостей правового режиму земель енергетики та спеціальних зон енергетичних об'єктів, а також формування обґрунтованих пропозицій щодо комплексного удосконалення його законодавчого забезпечення.

Відповідно до мети дослідження поставлені такі *завдання*:

- сформулювати поняття земель енергетики та визначити їх склад;
- охарактеризувати доктринальні засади становлення правового режиму земель енергетики та спеціальних зон енергетичних об'єктів;
- визначити особливості еволюції законодавства про землі енергетики та спеціальні зони енергетичних об'єктів;

- встановити специфіку надання земельних ділянок для потреб енергетики;
- розкрити особливості правового регулювання використання земель енергетики;
- висвітлити характерні риси правової охорони земель енергетики;
- розкрити теоретичні та практичні питання щодо встановлення земельних сервітутів для потреб енергетики;
- визначити поняття, види, правову природу спеціальних зон енергетичних об'єктів;
- виявити особливості використання земель у межах охоронних зон енергетичних об'єктів;
- висвітлити специфіку використання земель у межах санітарно-захисних зон енергетичних об'єктів.

Об'єкт дослідження складають суспільні відносини, що виникають у сфері використання та охорони земель енергетики та спеціальних зон енергетичних об'єктів.

Предмет дослідження – правовий режим земель енергетики та спеціальних зон енергетичних об'єктів.

Методи дослідження. Для якісного дослідження було обрано низку методів, що широко використовуються юридичною наукою та наукою земельного права. Серед загально-наукових методів застосовувалися, передусім, діалектичний, системно-структурний, формально-логічний, аксіологічний, методи моделювання та системного аналізу, а серед спеціально-юридичних методів – історико-правовий, порівняльно-правовий та формально-юридичний методи. Використання системно-структурного методу дало змогу визначити мету й завдання дослідження (Вступ), склад земель енергетики (підрозділ 1.1), особливості правового режиму структурних елементів земель енергетики та системні зв'язки між ними (підрозділи 1.1, 2.1-2.3). Аксіологічний метод дав змогу обґрунтувати значення збалансованого правового режиму земель енергетики для активізації енергетичного переходу (розділи 1, 2). Методом

історико-правового аналізу досліджено еволюційні етапи становлення та розвитку законодавчого забезпечення правового режиму земель енергетики та спеціальних зон енергетичних об'єктів (підрозділ 1.3). Активно використовувався діалектичний метод, зокрема, при аналізі юридичних особливостей надання земель для енергетичних потреб, характерних правових ознак використання та охорони земель енергетики та спеціальних зон енергетичних об'єктів (розділи 2, 3). За допомогою методу системного аналізу досліджено систему галузевих та інституційних принципів, якими регулюються земельні відносини у сфері енергетики (підрозділи 2.2, 2.3). Порівняльно-правовий метод було покладено в основу аналізу вітчизняного земельного законодавства, а також окремих іноземних нормативних актів (ЄС, Канади, США, інших країн) (розділи 2, 3). Метод моделювання використовувався під час пошуку оптимальних конструкцій для вдосконалення чинного земельного законодавства щодо правового режиму земель енергетики та спеціальних зон енергетичних об'єктів (розділ 2, 3). Завдяки формально-юридичному методу досліджено співвідношення правових норм, що забезпечують формування та функціонування правового режиму земель енергетики та спеціальних зон енергетичних об'єктів, а також проаналізовано практику їх застосування (розділи 1–3). Ефективність застосування цих та інших методів наукового дослідження забезпечувалася їх комплексним використанням.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що вперше в науці земельного права України проведено системний аналіз правового режиму земель енергетики та спеціальних зон енергетичних об'єктів на основі сучасного законодавства та з урахуванням новітніх науково-теоретичних здобутків у цій сфері.

Уперше:

- встановлено, що законодавче забезпечення правового режиму земель енергетики в Україні еволюціонувало протягом періоду незалежності у вигляді проходження чотирьох послідовних етапів, а саме: 1) етапу становлення (1990 – 2001), що характеризувався обмеженістю та консервативністю нормативно-правового регулювання, низьким рівнем екологізації; 2) етапу розвитку

загально-правового регулювання (2001 – 2010), якому були притаманні: оформлення земель енергетичної системи як окремої складової категорії земель промислової, транспорту, зв'язку та іншого призначення; лібералізація відносин власності; особлива увага дотриманню правового режиму охоронних зон електричних мереж; 3) етапу розвитку спеціально-правового регулювання (2010 – 2017), що характеризувався розробкою спеціального закону; екологізацією правового режиму земель енергетики; нормативним оформленням енергетики як сфери суспільних потреб, що можуть вимагати викупу та примусового відчуження земельних ділянок; 4) етапу трансформації (2018 – донині), основними ознаками якого є внесення до законодавства безсистемних змін, продиктованих потребами усунення практичних проблем; ефект «подвійного» правового режиму; гальмування нормальної еволюції правового режиму земель за відсутності концептуального оновлення та комплексної адаптації законодавства до новітніх умов;

- встановлено, що законодавче забезпечення використання земель енергетики в умовах воєнного стану ускладнене роздвоєнням правового режиму таких земель на «звичайний» (представлений нормами постійної дії) та «воєнний» (представлений тимчасовими механізмами, які покликані спростити фізичний та юридичний доступ до земельних ділянок, підвищити енергетичну безпеку та полегшити енергетичний перехід);

- запропоновано такі інституційні принципи правового регулювання земельних відносин в енергетиці: а) урахування технічних, організаційних, інституційних та інших особливостей функціонування енергетичної системи під час законодавчого забезпечення використання та охорони земель енергетики; б) пріоритет використання земель енергетики для потреб, що забезпечують енергетичний перехід на засадах сталого розвитку; в) пріоритет реалізації проєктів, що передбачають багатоцільове використання земель;

- встановлено, що сучасними правовими ознаками використання земель енергетики є такі: а) законодавча лояльність до суб'єктів використання земель енергетики (відсутність певних спеціальних вимог до власників та користувачів

земельних ділянок); б) нормування та спеціальні технічні вимоги до площі, розмірів, конфігурації земельних ділянок, які залежать від енергетичних об'єктів, що на таких ділянках розташовані; в) організаційно-правові та інші спрощення, зумовлені потребами забезпечення енергетичної безпеки воєнного стану, звужують реалізацію принципів гарантування прав на землю землевласників та землекористувачів, раціонального використання та охорони земель (особливо у частині цільового використання таких земель), пріоритету вимог екологічної безпеки, комплексності заходів, спрямованих на забезпечення дотримання технологічних режимів виробництва і передачі електричної і теплової енергії та безаварійного функціонування і розвитку енергетичної галузі;

- запропоновано структурувати заходи правової охорони земель енергетики у вигляді чотирьох рівнів: 1) *компенсаторний рівень* є факультативним, полягає у проведенні заходів, які покликані усунути негативні наслідки, спричинені попереднім землекористуванням; 2) *базовий рівень* полягає у веденні землекористування таким чином, щоб не шкодити земельним ресурсам, не понижувати їх показники якості та кількості порівняно із стартовими значеннями; 3) *сталий рівень* полягає не тільки в утриманні від порушень, але заключається й в активних діях щодо раціонального використання земельної ділянки; 4) *прогресивний рівень* представляє собою поєднання раціонального використання земельної ділянки із додатковими природоохоронними заходами, які здійснюються за бажанням землевласника або землекористувача;

- виявлено активізацію застосування законодавцем утилітарного методологічного підходу, який полягає у цілеспрямованому спрощенні відносин або формального регулювання, що переслідує мету вирішення практичних завдань, на прикладі земельного сервітуту: застосування утилітарного підходу, з одного боку, деформує класичну юридичну конструкцію земельного сервітуту, а з іншого боку – робить її гнучкішою, адаптує її до сучасних потреб і умов функціонування енергетичної галузі;

- аргументовано, що застосування утилітарного підходу призводить до відходу від традиційних теоретичних канонів та формування гібридного

різновиду земельних сервітутів, які поєднують ознаки і предіальних (речових), і особистих сервітутів, водночас створюючи новий вид відносин: а) такі сервітути встановлюються на користь енергетичних підприємств; б) для будівництва, розміщення, ремонту лінійних об'єктів енергетичної інфраструктури; в) гібридні сервітути нормами закону прив'язані до майна – до тих лінійних об'єктів енергетичної інфраструктури, які послужили причиною встановлення сервітутів.

Удосконалено:

- визначення земель енергетики, які представляють собою землі у складі категорії земель спеціального призначення (категорія земель промисловості, транспорту, електронних комунікацій, енергетики, оборони тощо), що надаються для задоволення потреб функціонування та поступального розвитку енергетичної галузі, а також забезпечення енергетичної безпеки держави, зокрема вони включають землі для будівництва та експлуатації енергетичних об'єктів;

- пропозицію про передбачення у програмних документах післявоєнного відновлення територій зон стратегічного прискореного розвитку альтернативної енергетики, а також забезпечення у таких зонах прогресивної моделі відносин надання земель державної та комунальної власності, за якої для реалізації енергетичного проєкту доцільним є відчуження земельної ділянки на конкурентних засадах;

- характеристику принципів правового регулювання земельних відносин в енергетиці у частині виділення їхніх суттєвих вад, зокрема: а) методологічної помилки (наявність конфлікту між інституційним принципом поєднання інтересів забезпечення енергетичної безпеки держави та захисту навколишнього природного середовища (ст. 3 Закону України «Про землі енергетики та правовий режим спеціальних зон енергетичних об'єктів») та міжгалузевим принципом екологічної безпеки (ст. 3 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища»)); б) законодавчої суперечності (інституційний принцип визнання пріоритету потреб суспільної необхідності на землі енергетики над потребами приватної власності на землю інших осіб

суперечить вимогам спеціального Закону України «Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності», адже наявність потреб енергетики – це не автоматична суспільна необхідність);

- розуміння юридичної природи спеціальних зон енергетичних об'єктів у частині доведення того, що поширення спеціальної зони енергетичного об'єкту на земельну ділянку означає деформацію правового режиму такої ділянки, зокрема це проявляється в одночасній появі набору обмежень для власників та користувачів такої ділянки, а також обтяжень їхніх прав за рахунок появи деяких прав у третіх осіб – підприємств, що експлуатують цей енергетичний об'єкт;

- співвідношення правового режиму сервітуту та охоронних зон енергетичних об'єктів у частині доведення, що оскільки охоронні зони енергетичних об'єктів є досить потужним юридичним засобом, який поєднує обмеження та обтяження, дозволяючи енергетичним підприємствам повноцінно здійснювати необхідну діяльність, використовуючи при цьому чужі земельні ділянки, встановлення сервітуту на користь таких підприємств може знадобитися лише, якщо: а) необхідні енергетичному підприємству права на використання чужої земельної ділянки не охоплюються тими можливостями, які забезпечені земельними законодавством у рамках інституту охоронних зон енергетичних об'єктів; б) є потреба використання земельних ділянок або їх частин поза межами охоронних зон;

- положення про те, що екологізація правового режиму земель енергетики та спеціальних зон енергетичних об'єктів в Україні відбувалася протягом двох послідовних періодів: 1) перший (1990-2009) ґрунтувався переважно на утворенні охоронних зон для енергетичної інфраструктури та був спрямований на механічний захист енергетичних об'єктів; 2) другий (2010-донині) додав також зворотну правову охорону (довкілля та людей). Наступний третій екологізаційний період розвитку правового режиму, ймовірно, буде пов'язаний зі стрімким масштабуванням альтернативної енергетики та необхідністю

вирішення тих екологічних проблем, які вона породжує.

Набули подальшого розвитку:

- теоретичні засади щодо формування юридичних підходів до розуміння поняття «земля», серед яких особливо виділяються: природоресурсний, екологічний, цивілістичний, містобудівний, господарський;
- аргументи щодо недоцільності виокремлення земель енергетики в самостійну категорію земель, а саме: а) загальні тенденції розвитку земельного законодавства, яке наразі демонструє поступове розмивання юридичних меж між категоріями земель; б) існування значного масиву енергетичних об'єктів (зокрема, лінійних), які не потребують обов'язкового розміщення на землях енергетики; в) поява енергетичних об'єктів нового покоління, які не потребують спеціального землекористування на можуть розміщуватися на дахах, плавучих платформах, стінах будівель тощо;
- ідеї про необхідність перегляду підстав звільнення від проведення земельних торгів під час продажу або передачі в користування земельних ділянок державної чи комунальної власності (ч. 2 ст. 134 ЗК України) у частині впровадження прогресивної складової земельно-енергетичних відносин, спровокованої розвитком альтернативної енергетики;
- положення про те, що правова охорона земель енергетики не представлена спеціальними законодавчими нормами та забезпечується вимогами загального земельного законодавства, ефективність якого знижена внаслідок сукупної дії таких основних факторів: а) активна євроінтеграційна перебудова система права України, в якій галузь земельного права переживає етап чергової ідентифікації; б) декларативності значної частини норм; в) дерегуляції земельних відносин в умовах воєнного стану, що здійснюється у тому числі за рахунок положень еколого-правового спрямування.

Практичне значення одержаних результатів. Сформульовані в роботі висновки, пропозиції та рекомендації можуть бути використані:

- у науково-дослідницькій роботі – для подальшої розробки проблем правового режиму земель енергетики та спеціальних зон енергетичних об'єктів, при написанні наукових робіт із цієї проблематики;

- у нормотворчій діяльності – для вдосконалення чинного законодавства України, зокрема при внесенні змін та доповнень до Земельного кодексу України, законів України «Про землі енергетики та правовий режим спеціальних зон енергетичних об'єктів», «Про альтернативні джерела енергії», «Про альтернативні види палива», «Про регулювання містобудівної діяльності» тощо;

- у правозастосовній діяльності – у роботі органів державної влади, органів місцевого самоврядування та судової влади для вдосконалення відносин використання земель енергетики та спеціальних зон енергетичних об'єктів;

у навчальному процесі – при викладанні навчальних дисциплін «Земельне право», «Екологічне право», «Аграрне право», спецкурсів «Науково-практичні проблеми набуття та реалізації прав на землю», «Право альтернативної енергетики», «Проблеми застосування юридичної відповідальності за аграрні, земельні та екологічні правопорушення», а також при підготовці підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій із зазначених дисциплін.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною науковою працею, результати якої одержані автором самостійно. Низка наукових публікацій виконана у співпраці з науковим керівником, професором Т. Є. Харитоновою. У науковій праці «Еволюція законодавства про використання та охорону земель енергетики» здобувачем особисто виявлено етапи становлення та розвитку законодавчого забезпечення правового режиму земель енергетики та спеціальних зон енергетичних об'єктів. У статті «Встановлення земельних сервітутів для потреб енергетики: науково-практичні правові проблеми» здобувачем встановлено появу нового виду сервітутів для потреб енергетики та розкрито його правові ознаки.

Список публікацій здобувача за темою дисертації та відомості про апробацію матеріалів дисертації

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Харитонova Т. Є., Щербаков Ю. С. Еволюція законодавства про використання та охорону земель енергетики. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 2. С. 474 – 480. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.02.69>

2. Харитонova Т. Є., Щербаков Ю. С. Встановлення земельних сервітутів для потреб енергетики: науково-практичні правові проблеми. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2025. Вип. 88. Ч. 2. С. 237 – 245. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.88.2.32>

3. Щербаков Ю. С. Земельні сервітути для потреб енергетики: методологічні підходи у законодавстві та правозастосуванні. *Juris Europensis Scientia*. 2025. № 2. С. 62 – 67. DOI <https://doi.org/10.32782/chern.v2.2025.10>

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації та додатково відображають наукові результати дисертації:

1. Щербаков Ю. С. Земельні сервітути для потреб енергетики: правові особливості встановлення. *Європейські орієнтири України: нові виміри у воєнний час*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (16 травня 2025 року) : у 2 т. / за заг. ред. С. В. Ківалова. Одеса : Фенікс, 2025. Т. 2. С. 318 – 320.

2. Щербаков Ю. С. Категорія земель енергетики: постановка питання. *Агробізнес: стратегія розвитку в умовах євроінтеграції*: збірник матеріалів та тез допов. учас. панельної дискусії IX Харківського Міжнародного юридичного форуму (м. Харків, 26 вересня 2025 р.) / за ред. Т. В. Курман, Ю. Ю. Бакай. Харків, 2025. С. 300 – 305.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Повний обсяг дисертації становить 221 сторінку, у тому числі список використаних джерел на 33 сторінках (284 найменування).

Характеристика особистості здобувачки. Щербаков Юрій Сергійович має високу теоретичну й практичну підготовку в галузі земельного права, вміє систематизувати, аналізувати та узагальнювати одержані результати наукових досліджень.

Має 3 наукові статті, опубліковані у фахових виданнях із юридичних наук, перелік яких затверджено МОН України, та 2 тези доповідей на науково-практичних конференціях.

Оцінка мови й стилю дисертації. Мова й стиль дисертаційного дослідження відповідають вимогам, які висуваються до наукової праці такого рівня.

Відповідність дисертації вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії».

Дисертація відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами).

Загальний висновок. Враховуючи викладене, вважаємо, що за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною цінністю здобутих результатів дисертація **Щербакова Юрія Сергійовича на тему «ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ЗЕМЕЛЬ ЕНЕРГЕТИКИ ТА СПЕЦІАЛЬНИХ ЗОН ЕНЕРГЕТИЧНИХ ОБ'ЄКТІВ»**, відповідає спеціальності 081 «Право», вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261 (зі змінами), Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого

постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44 (зі змінами), та рекомендується до захисту на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

У результаті відкритого голосування учасники засідання фахового семінару в кількості 7 осіб подали голоси «ЗА». Ніхто з учасників фахового семінару не проголосував «проти» рекомендації дисертаційної роботи Щербакова Ю. С. до захисту в разовій спеціалізованій вченій раді.

УХВАЛИЛИ:

1. Затвердити висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення щодо результатів дисертаційного дослідження Щербакова Юрія Сергійовича на тему «ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ЗЕМЕЛЬ ЕНЕРГЕТИКИ ТА СПЕЦІАЛЬНИХ ЗОН ЕНЕРГЕТИЧНИХ ОБ'ЄКТІВ», представленої на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».
2. Констатувати, що за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною цінністю здобутих результатів дисертація Щербакова Ю. С. відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями), Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44 (зі змінами).
3. Рекомендувати дисертацію Щербакова Юрія Сергійовича на тему «ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ЗЕМЕЛЬ ЕНЕРГЕТИКИ ТА СПЕЦІАЛЬНИХ ЗОН ЕНЕРГЕТИЧНИХ ОБ'ЄКТІВ» до захисту на здобуття ступеня доктора філософії у разовій спеціалізованій вченій раді за спеціальністю 081 «Право».

4. Запропонувати Вченій раді Національного університету «Одеська юридична академія» персональний склад разової спеціалізованої вченої ради з правом прийняття до розгляду та проведення публічного захисту дисертації Щербакова Юрія Сергійовича на тему «ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ЗЕМЕЛЬ ЕНЕРГЕТИКИ ТА СПЕЦІАЛЬНИХ ЗОН ЕНЕРГЕТИЧНИХ ОБ'ЄКТІВ», зокрема:

1) Голова ради — **ГРИГОР'ЄВА ХРИСТИНА АНТОНІВНА**, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри земельного, екологічного та енергетичного права Національного університету «Одеська юридична академія».

Рецензенти:

2) **ПЛАТОНОВА ЄВГЕНІЯ ОЛЕГІВНА** — кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри земельного, екологічного та енергетичного права Національного університету «Одеська юридична академія»;

3) **КАНІВЕЦЬ ЛЮДМИЛА АНАТОЛІЇВНА** — кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри земельного, екологічного та енергетичного права Національного університету «Одеська юридична академія».

Офіційні опоненти:

4) **ЛІСОВА ТЕТЯНА ВІКТОРІВНА** — доктор юридичних наук, професор, доцент кафедри земельного та аграрного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого;

5) **НОСІК ВОЛОДИМИР ВАСИЛЬОВИЧ** — доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри земельного та аграрного права Навчально-наукового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка, академік НАПрН України.

Результати голосування присутніх на засіданні докторів та кандидатів наук за профілем поданої на розгляд дисертації: за — 7; проти — немає; утримались — немає.

Додаток: Відомості про персональний склад разової спеціалізованої вченої ради для захисту дисертації – на 9 стор.

Головуюча на засіданні:

Д.ю.н., професор,
професор кафедри земельного, екологічного
та енергетичного права НУ «ОЮА»

Христина ГРИГОР'ЄВА

Секретар засідання:

Лаборант кафедри земельного, екологічного
та енергетичного права НУ «ОЮА»

Людмила КИФОРЕНКО